

فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری

دوره ۱۷ / شماره ۱ (پیاپی ۶۵) / بهار ۱۴۰۷

صفحه ۵۲۵ تا ۵۴۲

رتبه ماتریسی تأثیر راهبری شرکتی و معیارهای مالی و عملیاتی بر حق الزحمه حسابرسی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

محمد رضا قربانی راوند

گروه حسابداری، واحد کاشان، دانشگاه آزاد اسلامی، کاشان، ایران.

Mohammadreza.ghorbaniravand@iau.ir

علی اکبر فرزین فر

گروه حسابداری، واحد کاشان، دانشگاه آزاد اسلامی، کاشان، ایران. (نویسنده مسئول)

Farzinfar47@iau.ac.ir

حسین جباری

گروه حسابداری، واحد کاشان، دانشگاه آزاد اسلامی، کاشان، ایران.

H.jabbari@iau.ac.ir

محمد اسماعیلی جوشقانی

گروه مدیریت، واحد کاشان، دانشگاه آزاد اسلامی، کاشان، ایران.

mo.esmailiy49@iau.ir

داود کیانوش

گروه حسابداری و مدیریت دولتی، واحد نطنز، دانشگاه آزاد اسلامی نطنز، ایران.

davoodkianoosh@iau.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۲۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۲۶

چکیده

عوامل داخلی و خارجی متعددی بر حق الزحمه حسابرسی شرکت‌های بورسی اثرگذار است. این عوامل در دو دسته عوامل داخلی و خارجی قرار می‌گیرند. عوامل خارجی عمدتاً مرتبط با شرایط محیطی، قوانین، موسسات حسابرسی و نهادهای حرفه‌ای هستند و عوامل داخلی مرتبط با معیارهای راهبری شرکتی و معیارهای مالی و عملیاتی شرکت‌های بورسی هستند. هدف پژوهش حاضر مقایسه تأثیر مشخصه‌های راهبری شرکتی و مالی و عملیاتی شرکت‌های بورسی بر حق الزحمه حسابرسی است. تحقیق از نوع اکتشافی و پیمایشی است و در سال ۱۴۰۳ و ۱۴۰۴ انجام شد. مولفه‌های نهایی گرفته شده از مصاحبه‌های عمیق با ۱۰ نفر از خبرگان به روش گلوله برفی است. در مرحله دوم از ۲۰ نفر از خبرگان جهت مقایسه ماتریسی معیارها نظرخواهی شد. یافته‌ها نشان داد که در میان ۵ مولفه فرعی عوامل راهبری شرکتی، ویژگی‌های هیأت مدیره به عنوان مهم‌ترین مولفه مشخص گردید و سپس ترتیب اهمیت تأثیر شامل مدیریت ریسک، کنترل‌های داخلی، مشخصه‌های کمیته حسابرسی و مشخصه‌های حسابرسی داخلی بودند. در میان ۹ مولفه فرعی معیارهای مالی و عملیاتی، نقدینگی به عنوان مهم‌ترین مولفه و سپس ترتیب اهمیت تأثیر شامل هدف حسابرسی، سیاست‌های مالی شرکت، رقابت در بازار محصول، پیچیدگی کار، نوع صنعت، سودآوری، اندازه شرکت و مالکیت شرکت بودند. شرکت‌های بورسی برای کاهش هزینه‌ها باید چارچوب نظام راهبری شرکتی و استانداردهای حسابداری را مورد توجه جدی قرار دهند.

واژه‌های کلیدی: راهبری شرکتی، معیارهای مالی و عملیاتی، حق الزحمه حسابرسی.

۱- مقدمه

راهبری شرکتی و معیارهای مالی و عملیاتی همواره از عوامل کلیدی موثر بر سیاست‌های مختلف شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار هستند. به خصوص اینکه این شرکت‌ها به دلیل اهمیت منافع سرمایه‌گذاران همواره دارای قوانین و مقررات خاص خود هستند (آخوندی و دهقان، ۱۴۰۱؛ قهرمانی‌صغیر و همکاران، ۱۴۰۱؛ رحیمیان و جان‌فدا، ۱۳۹۳). صورتهای مالی حسابرسی شده برای شرکتهای بورسی الزامی است و یکی از هزینه‌های اجباری مندرج در گزارش‌های مالی این شرکتهاست. نرخ حق الزحمه خدمات حسابرسی و بازرسی مستقل یکی از مبالغی است که همه ساله گروه بزرگی از فعالان اقتصادی اعم از جامعه حساب‌برسان و همچنین صاحبان کسب و کارها، منتظر تعیین آن هستند. این نرخ، همه ساله توسط جامعه حسابداران رسمی ایران و با بررسی شرایط اقتصادی جامعه تعیین و ابلاغ می‌شود. این نرخ حداقل مبلغ پیشنهادی برای محاسبه خدمات حسابرسی است؛ اما در نظر گرفتن مبالغ بیش از آن نیز با توافق طرفین قابل قبول خواهد بود و تحت تاثیر عوامل متعددی است. حساب‌برسان و بازرسان مستقل به عنوان افراد مستقل و متخصص در حوزه مالی، وظایف متعددی را برعهده دارند. در این رابطه باید اطمینان حاصل شود که صورتهای مالی شرکت، دقیق، قابل اعتماد و مطابق با استانداردهای حسابداری است تا در نهایت میزان ریسک را کاهش دهند (سوپریانتو و همکاران^۱، ۲۰۲۵). مهمترین مسئولیت‌های حسابرس و بازرس قانونی بررسی و ارزیابی سیستم حسابداری شرکت، اطمینان از صحت پرداخت‌ها و رعایت حقوق کارکنان، بررسی نمونه‌هایی از دفاتر مالی، تراز عملکرد، بودجه، حساب سود و زیان و سایر صورتهای مالی، ارائه نامه مدیریت، نگهداری از حساب ریالی انبارها، اموال، محاسبه بهای تمام شده و قیمت فروش محصولات می‌باشد. حسابرس باید اطمینان حاصل کند که حساب ریالی انبارها و اموال به طور صحیح محاسبه و قیمت فروش محصولات در صورتهای مالی به طور دقیق ثبت شده است. بررسی مغایرت‌هایی که در پرداخت‌ها، خریدها، اقلام موجود در انبار و... ایجاد می‌شوند را برعهده دارند. در این زمینه باید اقداماتی از جمله بررسی فاکتورها، گزارشات موجودی، بررسی سیستم کنترل داخلی و سایر اقدامات مرتبط انجام شود. در کل، مسئولیت‌های حسابرس مالی شامل بررسی و ارزیابی جوانب مختلف صورتهای مالی یک شرکت است. در حسابرسی مالی باید اطمینان حاصل شود گزارش‌های مالی قابل فهم‌اند که همین مسئله واحدهای مورد رسیدگی را برای پرداخت هزینه حسابرسی توجیه می‌کند (مشایخ و همکاران، ۱۴۰۳)

حق الزحمه حسابرسی تحت تاثیر عوامل داخلی و خارجی مرتبط با شرکتهای است که در این میان شرکتهای بورسی با شرکتهای غیر بورسی کمی متفاوت است و همین موضوع سبب شده که حساب‌برسان معتمد بورس اوراق بهادار برای حسابرسی این شرکتهای متفاوت از سایر موسسات باشند. برای اینکه یک حسابرس به عنوان حسابرس معتمد بورس شناخته شود، لازم است که شرایط خاصی را رعایت کند. این شرایط شامل اخذ مجوزهای لازم از سازمان بورس و اوراق بهادار، داشتن مدارک تحصیلی و حرفه‌ای معتبر، گذراندن دوره‌های آموزشی تخصصی و کسب تجربه عملی در زمینه حسابرسی است. توجه به عوامل داخلی شرکت‌ها سبب می‌شود تا حسابرسی دقیق تری انجام شود. عوامل خارجی نیز که تحت کنترل شرکت نیستند. با توجه به موارد فوق مسئله اصلی پژوهش

^۱ . Soepriyanto et al.

حاضر تعیین و مقایسه مولفه‌های داخلی موثر بر حق الزحمه حسابرسی شامل مشخصه‌های راهبری شرکتی و مالی و عملیاتی شرکتهای بورسی می‌باشد.

ضرورت بررسی مسئله پژوهش از آنجا نشأت می‌گیرد که صورت‌های مالی بخش عمده‌ای از اطلاعات مورد نیاز سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان یک شرکت را تأمین می‌کند. براساس چنین سطح اعتمادی به صورت‌های مالی، نقش حسابرسان نیز حیاتی است. حسابرسی صورت‌های مالی امری ضروری است، زیرا صورت‌های مالی حسابرسی شده می‌تواند این اطمینان را برای سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان فراهم کند که اطلاعاتی معتبر و قابل اتکا در اختیار آنها قرار می‌گیرد. بنابراین حسابرسی صورت‌های مالی می‌تواند ارزش افزوده اقتصادی را برای یک شرکت به وجود بیاورد. با در نظر گرفتن اهمیت خدمات حسابرسی و عدم امکان مشاهده‌ی مستقیم کیفیت حسابرسی، پیدا کردن روشی اثر بخش برای کنترل کیفیت حسابرسی امری ضروری است. مهم‌ترین جنبه کنترل و مدیریت کیفیت حسابرسی را می‌توان حق الزحمه حسابرسی دانست. حق الزحمه خدمات حسابرسی شرط ضروری برای اطمینان نسبت به کیفیت حسابرسی است. اگر چه حق الزحمه بیشتر حسابرسی همیشه بیانگر هزینه حسابرسی با کیفیت بالاتر نیست اما، علاوه بر داشتن کیفیت حسابرسی مناسب، موسسات حسابرسی هزینه استاندارد را برای انجام کار خود در نظر می‌گیرند که بطور طبیعی حق الزحمه دریافتی آنها بیشتر از این هزینه هاست (رحیمی و همکاران، ۱۳۹۷).

توجه به عوامل داخلی مانند راهبری شرکتی و عوامل مالی و عملیاتی به عنوان متغیرهای تحت کنترل شرکتهای بورسی دارای اهمیت بالایی است به خصوص اینکه این مولفه‌ها بر متغیرهای کلیدی شرکت‌ها اثرگذارند (محمدی و همکاران، ۱۴۰۴؛ جعفری و همکاران، ۱۴۰۲؛ محمدپور زرنندی و همکاران، ۱۴۰۰).

مبانی نظری

فرضیه‌های مختلفی مانند فرضیه بیمه، فرضیه اطلاعات و تئوری نمایندگی توجیه‌کننده انجام حسابرسی هستند. علاوه بر اینها نهادهای نظارتی مختلف انجام حسابرسی را اجباری نموده‌اند. همین موضوع سبب شده تا همواره حسابرسی به عنوان یکی از هزینه‌های مندرج در صورتهای مالی شرکتهای پدیدار شود. حق الزحمه حسابرسی به مبلغی گفته می‌شود که برای انجام خدمات حسابرسی به حسابرس پرداخت می‌شود. این مبلغ می‌تواند بر اساس عوامل مختلفی از جمله زمان صرف شده، پیچیدگی کار، تخصص حسابرس و هزینه‌های جانبی محاسبه شود (سوپریانتو و همکاران^۱، ۲۰۲۵).

به طور کلی، حق الزحمه حسابرسی شامل موارد زیر است:

- نرخ پایه ساعتی: بر اساس رتبه حرفه‌ای حسابرس (مثل کمک حسابرس، حسابرس، حسابرس ارشد، سرپرست حسابرسی) تعیین می‌شود.
- هزینه‌های سربار: شامل هزینه‌هایی مانند اجاره دفتر، تجهیزات، نرم‌افزار و سایر هزینه‌های مرتبط با انجام کار حسابرسی است.

^۱ . Soepriyanto et al.

- حق الزحمه‌های اضافی: ممکن است بر اساس عوامل دیگری مانند پیچیدگی کار، نیاز به تخصص خاص، و یا زمان انجام کار اضافی محاسبه شود.
 - عواملی که بر حق الزحمه حسابرسی تأثیر می‌گذارند:
 - حجم کار: هرچه کار حسابرسی بزرگتر و پیچیده‌تر باشد، حق الزحمه بیشتری دریافت می‌شود.
 - نوع حسابرسی: انواع مختلف حسابرسی (مثل حسابرسی مالی، حسابرسی داخلی، حسابرسی عملیاتی) دارای تعرفه‌های متفاوتی هستند.
 - دقت و کیفیت کار: حسابرسان با تجربه و با دقت بالا ممکن است حق الزحمه بیشتری دریافت کنند.
 - تخصص و مهارت حسابرس: حسابرسان متخصص در حوزه‌های خاص ممکن است حق الزحمه بیشتری دریافت کنند.
 - هزینه‌های جانبی: هزینه‌هایی مانند سفر، اقامت، و سایر هزینه‌های مرتبط با انجام کار حسابرسی به حق الزحمه اضافه می‌شود (محمدزاده و امینی، ۱۴۰۲).
 - نرخ حق الزحمه خدمات حسابرسی یکی از مبالغی است که همه ساله گروه بزرگی از فعالان اقتصادی اعم از جامعه حسابرسان و همچنین صاحبان کسب و کارها، منتظر تعیین آن هستند. نرخ حق الزحمه خدمات حسابرسی، همه ساله توسط جامعه حسابداران رسمی ایران و با بررسی شرایط اقتصادی جامعه تعیین و ابلاغ می‌شود. این نرخ حداقل مبلغ پیشنهادی برای محاسبه خدمات حسابرسی است؛ اما در نظر گرفتن مبالغ بیش از آن نیز با توافق طرفین قابل قبول خواهد بود.
 - رتبه‌های شغلی حسابرسان: از آنجا که نرخ حق الزحمه خدمات حسابرسی بر اساس سمت شغلی حسابرسان تعیین می‌شود، بهتر است ابتدا رتبه‌های شغلی حسابرسان تشریح شود.
- بر اساس آیین نامه سقف مجاز ارائه خدمات تخصصی و حرفه‌ای، حسابرسان بر حسب میزان تحصیلات دانشگاهی و همچنین مهارت شغلی و تجربه کاری آنها در رتبه‌های شغلی زیر قرار می‌گیرند: کمک حسابرس، حسابرس، حسابرس ارشد، سرپرست حسابرسی، سرپرست ارشد حسابرسی، مدیر حسابرسی اول و مدیر حسابرسی دوم.
- همان گونه که مشاهده می‌نمایید، رتبه‌های شغلی حسابرسان کاملاً مجزا از کارکنان فعال در بخش حسابداری است؛ حتی افراد با سمت حسابدار رسمی نیز در گروه حسابرسان قرار ندارند. در حقیقت تعرفه خدمات حسابداری ۱۴۰۴ و حقوق یک حسابدار در ماه بر اساس آیین نامه فوق محاسبه نمی‌شود؛ بلکه بر اساس قرارداد کار منعقد شده بین او و کارفرما و همچنین حداقل حقوق سالیانه مصوب شورای عالی کار محاسبه و پرداخت می‌شود (مصدقیان، ۱۴۰۴).
- در اجرای مفاد مواد ۴ و ۵ آیین نامه روش تعیین حق الزحمه پایه خدمات حسابرسی، نرخ پایه مبنای تعیین حق الزحمه ارائه خدمات حسابرسی توسط جامعه حسابداران رسمی ایران تعیین می‌گردد (مصدقیان، ۱۴۰۴).

حق الزحمه خدمات حسابرسی تحت تاثیر چه عواملی قرار دارد؟ یکی از سخت‌ترین بخش‌ها در انجام امور خدماتی، قیمت گذاری است. از این رو در ادامه به مهم‌ترین مواردی که برای قیمت گذاری و تعیین دستمزد حق الزحمه خدمات حسابرسی موثر هستند و حسابرسی قبل از پذیرش انجام حسابرسی باید به آنها توجه کند، پرداخته می‌شود:

- جزئیات و میزان دقت در تجزیه و تحلیل گزارش حسابرسی
- نوع حسابرسی انجام شده
- حجم کار انجام شده بر اساس ساعات انجام کار و گستردگی عملیات قابل انجام
- سود عایدی شرکت در قبال انجام عملیات حسابرسی
- تخصص و مهارت حسابرسی در اجرای سریع و دقیق فعالیت قابل اجرا
- هزینه‌های حین انجام حسابرسی

لازم است بدانید، حسابرسی به دلایل مختلف و برای ذی‌نفعان مختلفی از جمله حسابرسی قانونی، حسابرسی داخلی، حسابرسی مالیات بر ارزش افزوده و... تهیه می‌شود (مصدقیان، ۱۴۰۴).

در میان عوامل موثر بر حسابرسی دو عامل اصلی بیش از سایر موارد مورد تأکید قرار گرفته‌اند. یکی راهبری شرکتی که برگرفته از عوامل مرتبط با پاسخگویی‌اند (مونیناندی^۱، ۲۰۲۲؛ شاهزاده حمزه و برهانی، ۱۴۰۳) و دیگری عوامل مالی و عملیاتی‌اند که برگرفته از فعالیت‌های اصلی شرکت‌ها هستند (عزیزی، ۱۴۰۲؛ سلیمانی امیری و همکاران، ۱۳۹۸). این دو عامل در همه شرکتها به خصوص شرکت‌های بورسی از اهمیت بالایی برخوردارند (اگبونیایک و همکاران^۲، ۲۰۲۳).

پژوهش‌های قبلی به بیان موارد مختلفی در خصوص موضوع تحقیق پرداخته‌اند. فرهمند و همکاران (۱۴۰۴) تاثیر عوامل راهبری شرکتی در رشد اقتصادی با لحاظ افزایش اطلاعات در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران را تایید کردند. تحقیقات بعدی همگی عوامل موثر بر حق الزحمه حسابرسی را بررسی نمودند. مشایخ و همکاران (۱۴۰۳) خوانایی گزارش‌های مالی؛ رشیدی و حاجی زاده (۱۴۰۳) اهمیت صاحبکار؛ برام زاده و همکاران (۱۴۰۳) صنعت؛ شاهزاده حمزه و برهانی (۱۴۰۳) ویژگی‌های هیئت مدیره؛ تیموریان و همکاران (۱۴۰۳) شرکای حسابرسی؛ رمضان نژاد و همکاران (۱۴۰۳) شرایط سیاسی و اقتصادی و فرهنگی و قوانین؛ فرجی و همکاران (۱۴۰۳) نوع حسابرسی؛ افخمی و فاضلی (۱۴۰۳) مسائل عمده حسابرسی؛ عزیزی (۱۴۰۲) ساختار سرمایه و میزان نگهداشت وجه نقد؛ هاشمیان طاهری و همکاران (۱۴۰۲) مختصات فردی حسابرسی، عوامل سازمانی مرتبط با حسابرسی، عوامل وضعیتی نظام حسابرسی، ملاحظات نهادی-کلان حسابرسی، اثربخشی و کیفیت حسابرسی، ریسک حسابرسی، ملاحظات نهادی-مدیریتی صاحبکاران، ملاحظات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی کلان بازار حسابرسی، ملاحظات مالی صاحبکاران و مالکیت، حاکمیت و فرایندهای رشد؛ عطائی شریف و همکاران (۱۴۰۰) توانایی مدیریت؛ سلیمانی امیری و همکاران (۱۳۹۸) سود؛ سپاسی و اسدی وصفی (۱۳۹۵)

^۱. Muniandy

^۲. Egbunike et al.

بیش‌اعتمادی مدیران؛ ملکیان و همکاران (۱۳۹۱) راهبری شرکتی؛ سوپریانتو و همکاران (۲۰۲۵) ریسک‌های موجود؛ هریماون و همکاران^۱ (۲۰۲۴) قدرت مدیران؛ چانگ و کیم^۲ (۲۰۲۴)؛ اگیونایک و همکاران (۲۰۲۳) هموارسازی سود واقعی، صنعت، اندازه شرکت، سودآوری، ویژگی‌های حسابرسان و هیئت مدیره؛ های و همکاران^۳ (۲۰۲۳) بازرسی‌های حسابرسان؛ هاریماون و همکاران^۴ (۲۰۲۳) مشغله مدیران عامل؛ مازا و همکاران^۵ (۲۰۲۳) صنعت؛ صالح و رجب^۶ (۲۰۲۳) نقدینگی، استقلال کمیته حسابرسان، تأخیر در گزارش حسابرسان و وضعیت شرکت حسابرسان؛ صالح علی و همکاران^۷ (۲۰۲۳) کیفیت حسابرسان؛ کامون و خوفی^۸ (۲۰۲۳) عملکرد پایدار (عوامل حاکمیتی، اقتصادی و اجتماعی)، محافظه‌کاری مشروط؛ القداسی و همکاران^۹ (۲۰۲۳) ریسک‌های موجود؛ مونیاندی (۲۰۲۲) راهبری شرکتی؛ هویتاش و همکاران^{۱۰} (۲۰۰۷) کیفیت حسابرسان؛ جاب و همکاران^{۱۱} (۱۹۹۶) ریسک‌ها؛ گزارد و همکاران^{۱۲} (۱۹۹۴) تفاوت‌های صاحبکار، حسابرسان و صنعت. هر یک از پژوهش‌ها عاملی را در رابطه با حق الزحمه حسابرسان بررسی نموده‌اند، اما تاکنون پژوهشی که به صورت خاص عوامل داخلی موثر بر حق الزحمه حسابرسان شرکت‌های بورسی را انجام داده باشد مشاهده نشده است.

روش شناسی پژوهش

تحقیق از نوع اکتشافی و پیمایشی است و در سال ۱۴۰۳ و ۱۴۰۴ انجام شد. پس از شناسایی مولفه‌های نهایی با روش مصاحبه، رتبه هر یک از مولفه‌ها با فرآیند تحلیل رتبه‌ای مشخص گردید. در هر دو مرحله از خبرگان شاغل در شرکت‌های بورسی جهت رتبه‌بندی نهایی نظرخواهی شد. این افراد دارای شرایط خبرگی ذیل بودند:

- ✓ شاغل در حوزه مالی و حسابرسان شرکت‌های بورسی
 - ✓ تحصیلات حداقل فوق لیسانس که در نهایت ۶ نفر دارای تحصیلات دکتری حسابداری و ۱۴ نفر فوق لیسانس حسابداری بودند.
 - ✓ حداقل تجربه کاری افراد در شرکت‌های بورسی ۱۰ سال باشد.
- این افراد با روش گلوله‌برفی انتخاب شدند.

1. Harymawan et al.
 2. Chung and Kim
 3. Hay et al.
 4. Harymawan et al.
 5. Mazza et al.
 6. Saleh and Ragab
 7. Saleh Aly et al.
 8. Kammoun and Khoufi
 9. Al-Qadasi et al.
 10. Hoitash et al.
 11. Jubb et al.
 12. Gerrard et al.

جدول ۱: مشخصات پاسخ دهندگان

سن	سابقه کاری مرتبط	شغل	جنسیت
۴۰	۱۵	حسابدار رسمی	مرد
۴۳	۱۷	مدیر مالی	مرد
۴۹	۱۹	استاد دانشگاه	مرد
۳۹	۱۴	حسابرس	مرد
۳۸	۱۲	رئیس حسابداری	مرد
۴۲	۱۱	رئیس حسابداری	زن
۵۳	۲۳	مشاور مالی	مرد
۵۲	۲۱	حسابرس	مرد
۴۵	۲۰	حسابرس	زن
۴۷	۱۸	حسابرس	زن
۳۷	۱۲	حسابرس	مرد
۴۱	۱۳	حسابرس	مرد
۳۸	۱۱	حسابرس	مرد
۴۳	۱۵	حسابرس	مرد
۳۳	۱۰	حسابرس	مرد
۳۵	۱۱	حسابرس	مرد
۴۳	۱۶	حسابرس	مرد
۴۰	۱۲	حسابرس	مرد
۳۸	۱۱	حسابرس	مرد
۴۶	۱۴	حسابرس	مرد

یافته‌های تحقیق

سوال اول تحقیق: کدامیک از مشخصه‌های راهبری شرکتی و مالی و عملیاتی شرکت‌های بورسی بر حق الزحمه حسابرسی اثرگذارند؟

سوال دوم تحقیق: کدامیک از مشخصه‌های راهبری شرکتی شرکت‌های بورسی بر حق الزحمه حسابرسی آنها تأثیر بیشتری دارد؟

یک نمونه پاسخ و تجمیع پاسخ‌ها در اکسل به شرح جدول ۳ ارائه شده است.

یک نمونه نرمال کردن پاسخ‌ها در اکسل به شرح جدول ۴ است.

پاسخ خبرگان تحقیق پس از محاسبات نهایی فرآیند تحلیل رتبه‌ای در ماتریس نرمال شده مقایسه‌های جفتی به شرح جدول ۵ خلاصه می‌شود:

جدول ۲: عوامل داخلی موثر بر حق الزحمه حسابرسی شرکتهای بورسی

مخبر اصلی	مؤلفه های فرعی
عوامل راهبردی شرکتی	مشخصه های کمیته حسابرسی
	مشخصه های حسابرسی داخلی
	کنترل های داخلی
	مدیریت ریسک
	ویژگی های هیأت مدیره
معیارهای مالی و عملیاتی	مالکیت شرکت
	اندازه شرکت
	سودآوری
	نوع صنعت
	پیچیدگی کار
	رقابت در بازار محصول
	سیاست های مالی شرکت
	هدف حسابرسی
	نقدینگی

جدول ۳: نمونه محاسبات پرسش های تجمیع شده فرآیند تحلیل رتبه ای

ماتریس مقایسه های جفتی					مشخصه های راهبردی شرکتی موثر بر حق الزحمه حسابرسی شرکتهای بورسی
مشخصه های کمیته حسابرسی	کنترل های داخلی	مشخصه های حسابرسی داخلی	ویژگی های هیأت مدیره	مدیریت ریسک	
8	8	8	0.11	1	مدیریت ریسک
9	9	9	1	9	ویژگی های هیأت مدیره
0.17	0.14	1	0.11	0.13	مشخصه های حسابرسی داخلی
7	1	7	0.11	0.13	کنترل های داخلی
1	0.14	6	0.11	0.13	مشخصه های کمیته حسابرسی
25.17	18.29	31	1.44	10.38	جمع

جدول ۴: نمونه محاسبات پرسش های نرمال شده فرآیند تحلیل رتبه ای

میانگین	ماتریس نرمال شده مقایسه های جفتی					مشخصه های راهبردی شرکتی موثر بر حق الزحمه حسابرسی شرکتهای بورسی
	مشخصه های کمیته حسابرسی	کنترل های داخلی	مشخصه های حسابرسی داخلی	ویژگی های هیأت مدیره	مدیریت ریسک	
0.24	0.32	0.44	0.26	0.08	0.10	مدیریت ریسک
0.54	0.36	0.49	0.29	0.69	0.87	ویژگی های هیأت مدیره

میانگین	ماتریس نرمال شده مقایسه‌های جفتی					مشخصه‌های راهبری شرکتی موثر بر حق الزحمه حسابرسی شرکتهای بورسی
	مشخصه‌های کمیته حسابرسی	کنترل‌های داخلی	مشخصه‌های حسابرسی داخلی	ویژگی‌های هیأت مدیره	مدیریت ریسک	
0.03	0.01	0.01	0.03	0.08	0.01	مشخصه‌های حسابرسی داخلی
0.13	0.28	0.05	0.23	0.08	0.01	کنترل‌های داخلی
0.07	0.04	0.01	0.19	0.08	0.01	مشخصه‌های کمیته حسابرسی
1	1	1	1	1	1	جمع

جدول ۵: پاسخ نهایی ۲۰ خبره مشخصه‌های راهبری شرکتی موثر بر حق الزحمه حسابرسی شرکتهای بورسی

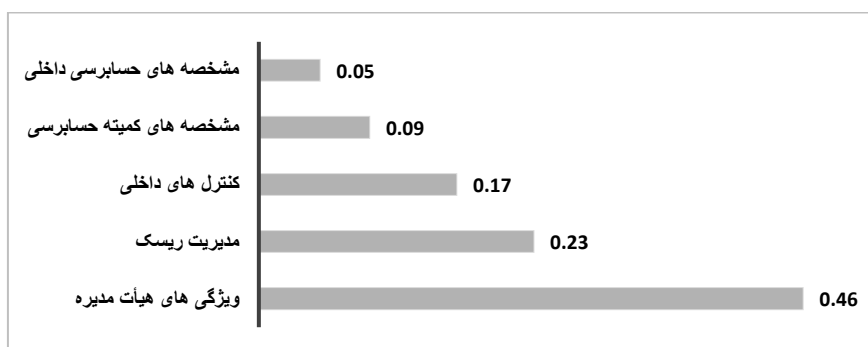
پاسخ دهنده	مدیریت ریسک	ویژگی‌های هیأت مدیره	مشخصه‌های حسابرسی داخلی	کنترل‌های داخلی	مشخصه‌های کمیته حسابرسی
پاسخ ۱	0.24	0.54	0.03	0.13	0.07
پاسخ ۲	0.28	0.47	0.08	0.18	0.12
پاسخ ۳	0.24	0.54	0.03	0.13	0.07
پاسخ ۴	0.25	0.43	0.05	0.16	0.10
پاسخ ۵	0.18	0.18	0.17	0.29	0.17
پاسخ ۶	0.22	0.50	0.04	0.18	0.06
پاسخ ۷	0.21	0.49	0.06	0.15	0.09
پاسخ ۸	0.27	0.45	0.04	0.15	0.08
پاسخ ۹	0.18	0.55	0.04	0.18	0.06
پاسخ ۱۰	0.25	0.48	0.04	0.15	0.09
پاسخ ۱۱	0.27	0.50	0.03	0.13	0.07
پاسخ ۱۲	0.26	0.44	0.04	0.16	0.10
پاسخ ۱۳	0.25	0.51	0.04	0.13	0.08
پاسخ ۱۴	0.26	0.44	0.04	0.16	0.10
پاسخ ۱۵	0.17	0.17	0.15	0.29	0.22
پاسخ ۱۶	0.20	0.49	0.05	0.17	0.08
پاسخ ۱۷	0.23	0.53	0.03	0.13	0.08
پاسخ ۱۸	0.27	0.46	0.03	0.16	0.09
پاسخ ۱۹	0.20	0.53	0.04	0.17	0.06
پاسخ ۲۰	0.24	0.50	0.04	0.13	0.09
میانگین کل	0.23	0.46	0.05	0.17	0.09

جدول ۶ مقایسه میانگین نهایی مولفه‌های فرعی عامل اصلی به شرح ذیل را با توجه به محاسبات ماتریسی نشان می‌دهد.

در نهایت مقایسه میانگین نهایی مولفه‌های فرعی به شرح نمودار یک می‌باشد:

جدول ۶: رتبه نهایی مولفه‌های راهبری شرکتی

میانگین کل	مشخصه‌های راهبری شرکتی موثر بر حق الزحمه حسابرسی شرکتهای بورسی
0.46	ویژگی‌های هیأت مدیره
0.23	مدیریت ریسک
0.17	کنترل‌های داخلی
0.09	مشخصه‌های کمیته حسابرسی
0.05	مشخصه‌های حسابرسی داخلی

نمودار ۱: مقایسه میانگین نهایی مشخصه‌های راهبری شرکتی موثر بر حق الزحمه حسابرسی شرکتهای بورسی

همانگونه که مشخص است ترتیب اهمیت تاثیر مشخصه‌های راهبری شرکتی شرکتهای بورسی بر حق الزحمه حسابرسی به شرح موارد ذیل است:

- ✓ ویژگی‌های هیأت مدیره
- ✓ مدیریت ریسک
- ✓ کنترل‌های داخلی
- ✓ مشخصه‌های کمیته حسابرسی
- ✓ مشخصه‌های حسابرسی داخلی

سوال سوم تحقیق: کدامیک از معیارهای مالی و عملیاتی شرکتهای بورسی بر حق الزحمه حسابرسی آنها تأثیر بیشتری دارد؟
پاسخ خبرگان تحقیق پس از محاسبات نهایی فرآیند تحلیل رتبه ای در ماتریس نرمال شده مقایسه های جفتی به شرح جدول ۷ خلاصه می شود:

جدول ۷: پاسخ نهایی ۲۰ خبره معیارهای مالی و عملیاتی موثر بر حق الزحمه حسابرسی شرکتهای بورسی

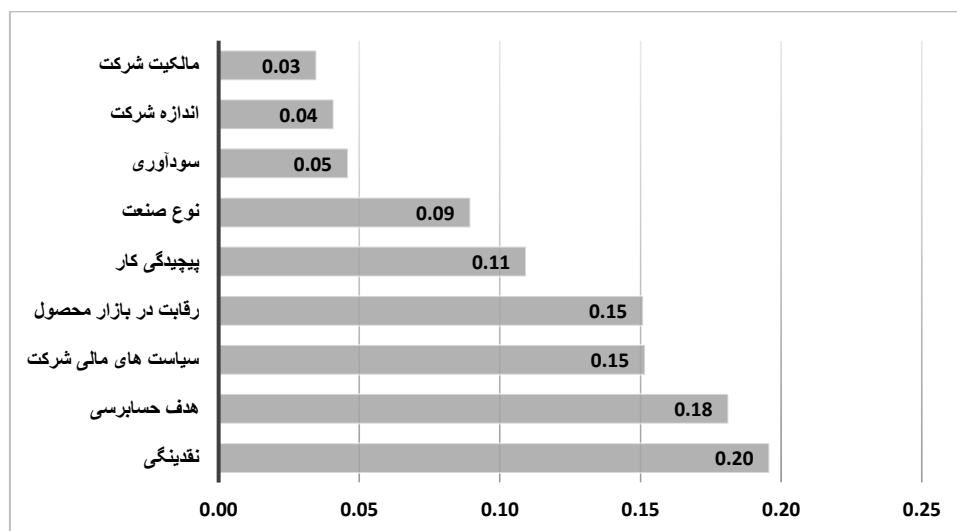
پاسخ دهنده	مالکیت شرکت	اندازه شرکت	سودآوری	نوع صنعت	پیچیدگی کار	رقابت در بازار محصول	سیاست های مالی شرکت	هدف حسابرسی	نقدینگی
پاسخ ۱	0.34	0.03	0.11	0.13	0.01	0.02	0.19	0.07	0.10
پاسخ ۲	0.15	0.04	0.10	0.20	0.03	0.04	0.20	0.09	0.14
پاسخ ۳	0.09	0.07	0.11	0.11	0.06	0.07	0.11	0.14	0.25
پاسخ ۴	0.15	0.04	0.10	0.21	0.03	0.04	0.21	0.07	0.15
پاسخ ۵	0.34	0.03	0.11	0.13	0.01	0.02	0.19	0.07	0.10
پاسخ ۶	0.15	0.04	0.10	0.19	0.03	0.04	0.20	0.09	0.15
پاسخ ۷	0.08	0.07	0.10	0.16	0.06	0.07	0.11	0.12	0.24
پاسخ ۸	0.16	0.05	0.10	0.19	0.03	0.04	0.21	0.07	0.15
پاسخ ۹	0.36	0.03	0.10	0.13	0.02	0.02	0.16	0.08	0.10
پاسخ ۱۰	0.16	0.05	0.12	0.24	0.06	0.03	0.16	0.07	0.12
پاسخ ۱۱	0.09	0.07	0.11	0.11	0.06	0.07	0.11	0.14	0.25
پاسخ ۱۲	0.16	0.05	0.10	0.18	0.03	0.04	0.22	0.07	0.16
پاسخ ۱۳	0.35	0.03	0.12	0.10	0.02	0.02	0.19	0.07	0.11
پاسخ ۱۴	0.15	0.04	0.17	0.13	0.02	0.04	0.26	0.07	0.12
پاسخ ۱۵	0.08	0.09	0.10	0.10	0.06	0.08	0.18	0.14	0.18
پاسخ ۱۶	0.33	0.05	0.12	0.13	0.02	0.02	0.19	0.05	0.09
پاسخ ۱۷	0.34	0.02	0.11	0.10	0.01	0.02	0.19	0.11	0.10
پاسخ ۱۸	0.15	0.05	0.11	0.20	0.04	0.04	0.20	0.08	0.14
پاسخ ۱۹	0.09	0.07	0.11	0.11	0.06	0.07	0.12	0.14	0.24
پاسخ ۲۰	0.17	0.03	0.10	0.19	0.03	0.05	0.21	0.07	0.14
میانگین کل	0.196	0.046	0.109	0.151	0.035	0.041	0.181	0.089	0.152

جدول ۸ مقایسه میانگین نهایی مولفه‌های فرعی عامل اصلی به شرح ذیل را با توجه به محاسبات ماتریسی نشان می‌دهد:

جدول ۸: رتبه نهایی عوامل مالی و عملیاتی

رتبه	میانگین نمره	معیارهای مالی و عملیاتی موثر بر حق الزحمه حسابرسی شرکتهای بورسی
1	0.20	نقدینگی
2	0.18	هدف حسابرسی
3	0.15	سیاست های مالی شرکت
4	0.15	رقابت در بازار محصول
5	0.11	پیچیدگی کار
6	0.09	نوع صنعت
7	0.05	سودآوری
8	0.04	اندازه شرکت
9	0.03	مالکیت شرکت

در نهایت مقایسه میانگین نهایی مولفه‌های فرعی به شرح نمودار ذیل می‌باشد:

نمودار ۲: مقایسه میانگین نهایی معیارهای مالی و عملیاتی موثر بر حق الزحمه حسابرسی شرکتهای بورسی

همانگونه که مشخص است ترتیب اهمیت تأثیر معیارهای مالی و عملیاتیهای بورسی بر حق الزحمه حسابرسی به شرح موارد ذیل است:

- ✓ نقدینگی
- ✓ هدف حسابرسی
- ✓ سیاست‌های مالی شرکت
- ✓ رقابت در بازار محصول
- ✓ پیچیدگی کار
- ✓ نوع صنعت
- ✓ سودآوری
- ✓ اندازه شرکت
- ✓ مالکیت شرکت

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس قوانین موجود، شرکتهای موجود در بازار سرمایه برای بهبود اعتماد ذی‌نفعان همواره حسابرسی را به عنوان برنامه‌های مهم سالانه در نظر می‌گیرند. از اینرو هزینه حسابرسی برای همه شرکتها در صورتهای مالی وجود دارد. عوامل متعددی بر حق‌الزحمه حسابرسی شرکتهای بورسی اثرگذار است. این عوامل در دو دسته عوامل داخلی و خارجی قرار می‌گیرند. عوامل خارجی عمدتاً مرتبط با شرایط محیطی، قوانین، موسسات حسابرسی و نهادهای حرفه‌ای هستند و عوامل داخلی مرتبط با معیارهای راهبری شرکتی و معیارهای مالی و عملیاتی شرکت-های بورسی هستند. هدف پژوهش حاضر مقایسه تأثیر مشخصه‌های راهبری شرکتی و مالی و عملیاتی شرکتهای بورسی بر حق‌الزحمه حسابرسی است. مصاحبه‌های عمیق با خبرگان نشان داد که عوامل راهبری شرکتی به ۵ مولفه فرعی مشخصه‌های کمیته حسابرسی، مشخصه‌های حسابرسی داخلی، کنترل‌های داخلی، مدیریت ریسک، ویژگی‌های هیأت مدیره طبقه‌بندی شد. معیارهای مالی و عملیاتی به ۹ مولفه فرعی مالکیت شرکت، اندازه شرکت، سودآوری، نوع صنعت، پیچیدگی کار، رقابت در بازار محصول، سیاست‌های مالی شرکت، هدف حسابرسی و نقدینگی طبقه‌بندی شد.

بعد از این مرحله رتبه‌بندی مولفه‌ها بر اساس محاسبات ریاضیاتی فرآیند تحلیل رتبه‌ای نشان داد که: (۱) در میان ۵ مولفه فرعی عوامل راهبری شرکتی، ویژگی‌های هیأت مدیره به عنوان مهم‌ترین مولفه مشخص گردید و و سپس ترتیب اهمیت تأثیر سایر مولفه‌های راهبری شرکتی شرکتهای بورسی بر حق‌الزحمه حسابرسی شامل مدیریت ریسک، کنترل‌های داخلی، مشخصه‌های کمیته حسابرسی و مشخصه‌های حسابرسی داخلی بودند. (۲) در میان ۹ مولفه فرعی معیارهای مالی و عملیاتی، نقدینگی به عنوان مهم‌ترین مولفه مشخص گردید. و سپس ترتیب اهمیت تأثیر سایر مولفه‌های معیارهای مالی و عملیاتی بر حق‌الزحمه حسابرسی شامل هدف حسابرسی، سیاست‌های مالی شرکت، رقابت در بازار محصول، پیچیدگی کار، نوع صنعت، سودآوری، اندازه شرکت و مالکیت

شرکت بودند. حق الزحمه حسابرسی شرکتهای بورسی تحت تاثیر عوامل متعددی است که هر یک در میزان آن نقشی تعیین کننده دارند و نمی‌توان هیچ یک را بی‌اهمیت تلقی نمود. عوامل مربوطه بسیار وسیع هستند و در شرکت‌های مختلف وجود دارند.

عوامل داخلی مرتبط با حق الزحمه حسابرسی بسیار وسیع هستند، از اینرو نیاز به هماهنگی و یکپارچگی وسیعی در هر هر طبقه اصلی و مولفه‌های فرعی وجود دارد.

در خصوص هر یک از عوامل راهبری شرکتی اثرگذار بر حق الزحمه حسابرسی پیشنهاد می‌شود که مدیریت ریسک به صورت دقیق مورد توجه قرار گیرد و جلسات هفتگی مدیریت ریسک برقرار شود. ویژگی‌های هیأت مدیره و مشخصه‌های حسابرسی داخلی و کنترل‌های داخلی و مشخصه‌های کمیته حسابرسی دقیقاً منطبق با آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های بازار سرمایه باشد.

در خصوص هر یک از معیارهای مالی و عملیاتی اثرگذار بر حق الزحمه حسابرسی پیشنهاد می‌شود که نقدینگی، هدف حسابرسی، سیاست‌های مالی شرکت، رقابت در بازار محصول، پیچیدگی کار، نوع صنعت، سودآوری، اندازه شرکت و مالکیت شرکت همگی منطبق با استانداردهای حسابداری و قوانین و مقررات بازار سرمایه و سایر قوانین مالی باشند تا هیچ‌گونه مشکلی پیش نیاید.

به محققین پیشنهاد می‌شود که در جهت غنی نمودن ادبیات پژوهش عوامل موثر بر حق الزحمه حسابرسی شرکت‌های غیر بورسی را شناسایی و با نتایج تحقیق حاضر مقایسه نمایند.

فهرست منابع

آخوندی، میثاق و دهقان، عبدالمجید. (۱۴۰۱). بررسی برخی مکانیزم‌های حاکمیت شرکتی و تاثیر آن بر ارزش سهام و درآمد پیش بینی شده در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار. دانش سرمایه‌گذاری، ۱۱(۴۳)، ۳۵۷-۳۷۱.

افخمی، محمد و فاضلی، نقی. (۱۴۰۳). تاثیر افشای مسائل عمده حسابرسی در گزارش حسابرس مستقل بر حق الزحمه حسابرسی و تاخیر در صدور گزارش حسابرس. پژوهش‌های حسابرسی حرفه‌ای، ۴(۱۵)، ۸-۳۱.

برام زاده، ابراهیم؛ واعظ، سید علی؛ رکاب‌دار، قاسم (۱۴۰۳)، تأثیر انحراف از هنجارهای صنعت بر حق الزحمه حسابرسی با نقش تعدیلی ویژگی‌های حسابرس، پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، شماره ۶۴، صفحه - از ۱۰۳ تا ۱۲۸)

تیموریان، سید علی اکبر، مران جوری، مهدی، علی خانی، رضیه و رستمی، نعمت. (۱۴۰۳). خودشیفتگی شرکای حسابرسی و حق الزحمه حسابرسی: نقش دوره تصدی و تعدد کاری حسابرس. پژوهش‌های حسابرسی حرفه‌ای، ۵(۱۸)، ۸-۳۳.

جعفری، وحید، پاک مرام، عسگر و محمدزاده سالطه، حیدر. (۱۴۰۲). نقش سازه‌های فرهنگ راهبری شرکتی و حقوق سرمایه‌گذاران در سلامت شرکت‌ها. دانش سرمایه‌گذاری، ۱۲(۴۷)، ۹۳-۱۱۲.

خدابخشی، فرزاد و جهانی، امیرمسعود. (۱۴۰۴). بررسی تاثیر حق الزحمه حسابرسی و سهم مدیران بر اظهارنظر اصلاح شده حسابرس در شرکتهای پذیرفته شده بورس تهران. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۱۴(۵۶)، ۱۱۵-۱۳۰.

رحیمی، محمدمهدی و برزگری خانقاه، جمال و الهیاری، رضا، (۱۳۹۷). مروری بر مبانی نظری حق الزحمه حسابرسی، پژوهش در حسابداری و علوم اقتصادی، سال دوم پاییز ۱۳۹۷ شماره ۴ (جلد اول).

رحیمیان، نظام الدین و جان فدا، رضا. (۱۳۹۳). نظام راهبری شرکتی و محدودیت های مالی (حساسیت سرمایه گذاری به جریان نقد). دانش سرمایه گذاری، ۳(۱۰)، ۲۵-۴۶.

رشیدی، محسن و حاجی زاده، شکوفه. (۱۴۰۳). نرخ شکنی حق الزحمه حسابرسی در حسابرسی نخستین: پیامدها و اهمیت صاحبکار. حسابداری و منافع اجتماعی، ۱۴(۳)، ۲۶۳-۲۹۲.

رمضان نژاد، علی، طالب نیا، قدرت الله، همت فر، محمود و رویایی، رمضانعلی. (۱۴۰۳). ارائه الگوی تعیین حق الزحمه حسابرسی در ایران با رویکرد مطالعه تطبیقی. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، مقاله آماده انتشار.

سپاسی، سحر و اسدی وصفی، مهدی. (۱۳۹۵). بیش اعتمادی مدیران و حق الزحمه حسابرسی با تأکید بر نقش کمیته حسابرسی. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۵(۱۹)، ۱۲۹-۱۳۸.

سلیمانی امیری، غلامرضا، خوئینی، مهین و جوانی قلندری، موسی. (۱۳۹۸). خودهمبستگی سود، نوسان سود و حق الزحمه حسابرسی. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۸(۳۲)، ۱۱۱-۱۲۶.

شاهزاده حمزه، الهه و برهانی، سید عباس، (۱۴۰۳)، تاثیر ویژگی های هیئت مدیره بر رابطه بین موضوع های کلیدی حسابرسی و حق الزحمه حسابرسی، فصلنامه پژوهش های حسابداری و راهبری شرکتی، دوره: ۳، شماره: ۹

عزیزی، صدیقه. (۱۴۰۲). بررسی تاثیر ساختار سرمایه و میزان نگهداشت وجه نقد بر حق الزحمه حسابرسی. مطالعات حسابداری و حسابرسی، انتشار آنلاین.

عطائی شریف، عباس، لشگری، زهرا و خسروی پور، نگار. (۱۴۰۰). اثر تعاملی توانایی مدیریت و درماندگی مالی بر حق الزحمه حسابرسی در چارچوب نظریه نمایندگی (شواهد تجربی: بورس اوراق بهادار تهران). دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۱۰(۳۹)، ۲۹-۴۲.

فرجی، امید، محمدرضائی، فخرالدین، نکونام، محدثه، جهانی، سمیه. (۱۴۰۳). نوع حسابرس و چسبندگی حق الزحمه حسابرسی. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۱۳(۴۹)، ۲۷۵-۲۹۴.

فرهمند، اسماعیل، رهنما رودپشتی، فریدون، یزدانیان، نرگس و شاهوردیانی، شادی. (۱۴۰۴). بررسی تاثیر عوامل راهبری شرکتی در رشد اقتصادی با لحاظ افشای اطلاعات در شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. دانش سرمایه گذاری، ۱۴(۵۵)، ۵۰۳-۵۳۰.

قهرمانی صغیر، حسنا، صراف، فاطمه و دارابی، رویا. (۱۴۰۰). نقش حاکمیت شرکتی در خوانایی گزارش هیات مدیره شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. دانش سرمایه گذاری، ۱۰(۳۹)، ۶۹-۸۴.

محمدپور زرندی، محمدابراهیم، مینویی، مهرزاد و طبایی زاده فشارکی، حمید. (۱۴۰۰). بررسی رابطه بین راهبری شرکتی و شاخص‌های سودآوری سرمایه‌گذاری در بانکهای تجاری ایران. دانش سرمایه‌گذاری، ۱۰(۳۹)، ۲۸۲-۲۶۵.

محمدی، ناهید، بهار مقدم، مهدی و پورحیدری، امید. (۱۴۰۴). رابطه چسبندگی انتظارات مدیران و بازده آتی سهام با در نظر گرفتن رتبه‌بندی راهبری شرکتی. دانش سرمایه‌گذاری، ۱۴(۵۴)، ۱۹۱-۲۱۰.

مشایخ، شهناز، حکمت، هانیه و جمشیدی، پروانه. (۱۴۰۳). بررسی اثر خوانایی گزارش‌های مالی بر تاخیر گزارش حسابرسی، بندهای توضیحی و حق الزحمه حسابرسی. پژوهش‌های حسابرسی حرفه‌ای، ۵(۱۷)، ۳۶-۵۷. ملکیان، اسفندیار، احمدپور، احمد، طالب تبار آهنگر، میثم. (۱۳۹۱). بررسی رابطه برخی از ساز و کارهای راهبری شرکتی، حق الزحمه حسابرسی و میزان مالکیت شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. نشریه پژوهش‌های حسابداری مالی، ۴(۴)، ۳۷-۵۰.

هاشمیان طاهری، فاطمه، نسل موسوی، سید حسین و رضانی، علی اکبر. (۱۴۰۲). شناسایی، طبقه‌بندی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر حق الزحمه خدمات حسابرسی: یک پژوهش تلفیقی. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۱۲(۴۸)، ۱۳۹-۱۶۰.

Albitar, K., Gerged, A.M., Kikhia, H. and Hussainey, K. (2021), "Auditing in times of social distancing: the effect of COVID-19 on auditing quality", *International Journal of Accounting & Information Management*, Vol. 29 No. 1, pp. 169-178.

Al-Qadasi, A., Baatwah, S.R. and Omer, W.K. (2023), "Audit fees under the COVID-19 pandemic: evidence from Oman", *Journal of Accounting in Emerging Economies*, Vol. 13 No. 4, pp. 806-824. <https://doi.org/10.1108/JAEE-08-2021-0269>

Bell, T. B., Peccher, M. E., and Solomon, I. (2005). *The 21st century public company audit: Conceptual elements of KPMG's global audit methodology*. Publisher, KPMG, LLP.

Charles Vellutini, Georges Casamatta, Jean-François Morazzani, (2016), *Risk-Based Audits: Principles and Implementation*, Available in www.ecopa.com.

Chung, H. and Kim, J.B. (2024), "Product market competition and audit fees: new evidence", *Managerial Auditing Journal*, Vol. 39 No. 6, pp. 648-667. <https://doi.org/10.1108/MAJ-12-2023-4148>

Egbunike, C.F., Igbini, I.M., Okafor, K.J. and Mmadubuobi, L.C. (2023), "Residual audit fee and real income smoothing: evidence from quoted non-financial firms in Nigeria", *Asian Journal of Accounting Research*, Vol. 8 No. 1, pp. 66-79. <https://doi.org/10.1108/AJAR-01-2022-0006>

Gerrard, I., Houghton, K. and Woodliff, D. (1994), "Audit Fees: : The Effects of Auditee, Auditor and Industry Differences", *Managerial Auditing Journal*, Vol. 9 No. 7, pp. 3-11. <https://doi.org/10.1108/02686909410067534>

Harymawan, I., Putri, F.V., Ratri, M.C. and Nasih, M. (2023), "Busy CEOs and audit fees: evidence from Indonesia", *Accounting Research Journal*, Vol. 36 No. 6, pp. 497-514. <https://doi.org/10.1108/ARJ-01-2023-0003>

Harymawan, I., Wardani, D.A.K. and Nowland, J. (2024), "Military directors and audit fees", *Journal of Accounting in Emerging Economies*, Vol. 14 No. 3, pp. 639-658. <https://doi.org/10.1108/JAEE-06-2022-0158>

Hay, D., Rainsbury, E. and Van Dyk, D. (2023), "The effect of audit inspections on audit fees", *Pacific Accounting Review*, Vol. 35 No. 5, pp. 701-726. <https://doi.org/10.1108/PAR-02-2023-0017>

Hoitash, R., Markelevich, A. and Barragato, C.A. (2007), "Auditor fees and audit quality", *Managerial Auditing Journal*, Vol. 22 No. 8, pp. 761-786. <https://doi.org/10.1108/02686900710819634>

- Jubb, C.A., Houghton, K.A. and Butterworth, S. (1996), "Audit fee determinants: the plural nature of risk", *Managerial Auditing Journal*, Vol. 11 No. 3, pp. 25-40. <https://doi.org/10.1108/02686909610115222>
- Kammoun, I. and Khoufi, W. (2023), "Sustainable performance, conditional conservatism and audit fees", *Journal of Financial Reporting and Accounting*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/JFRA-10-2022-0396>
- Lenz, R. and Hahn, U. (2015), "A synthesis of empirical internal audit effectiveness literature pointing to new research opportunities", *Managerial Auditing Journal*, Vol. 30 No. 1, pp. 5-33
- Mazza, T., Azzali, S. and Simonov, A. (2023), "Audit fee premium for national and local level of industry expertise in Italy", *Managerial Auditing Journal*, Vol. 38 No. 2, pp. 129-157. <https://doi.org/10.1108/MAJ-05-2021-3146>
- Muniandy, B. (2022), "Audit fees, board ethnicity and board independence: evidence from South Africa", *Managerial Auditing Journal*, Vol. 37 No. 4, pp. 409-437. <https://doi.org/10.1108/MAJ-06-2020-2697>
- Saleh Aly, S.A., Diab, A. and Abdelazim, S.I. (2023), "Audit quality, firm value and audit fees: does audit tenure matter? Egyptian evidence", *Journal of Financial Reporting and Accounting*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/JFRA-04-2023-0203>
- Saleh, M.A. and Ragab, Y.M. (2023), "Determining audit fees: evidence from the Egyptian stock market", *International Journal of Accounting & Information Management*, Vol. 31 No. 2, pp. 355-375. <https://doi.org/10.1108/IJAIM-07-2022-0156>
- Soepriyanto, G., Kristi, Y. and Setiawan, J. (2025), "Audit fees during the COVID-19 pandemic: empirical evidence from financial sector firms in Indonesia", *Asian Journal of Accounting Research*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/AJAR-01-2024-0043>
- Timothy, C., Miller, Michael Cipriano, Robert J. Ramsay, (2012), "Do auditors assess inherent risk as if there are no controls?", *Managerial Auditing Journal*, 27 (5), pp.448 – 461.
- Zhang, p.f., Shailer, G., (2021), Changes in audit effort and changes in auditors' disclosures of risks of material misstatement, *The British Accounting Review*, Vol. 53, Issue 3, pp. 1-12.

Matrix ranking of the impact of corporate governance and financial and operational criteria on audit fees of companies listed on the Tehran Stock Exchange

Mohammad Reza Ghorbani Ravand

Department of Accounting, Kas.C., Islamic Azad University, Kashan, Iran

Ali Akbar Farzinfar

Department of Accounting, Kas.C., Islamic Azad University, Kashan, Iran
(Corresponding Author)

Hossein Jabbari

Department of Accounting, Kas.C., Islamic Azad University, Kashan, Iran

Mohammad Esmacili Joosheghani

Department of Management, Kas.C., Islamic Azad University, Kashan, Iran

Davod Kianoush

Department of Accounting and Public Administration, Nat.C., Islamic Azad University, Natanz, Iran

Abstract

Numerous internal and external factors affect the audit fees of listed companies. These factors fall into two categories: internal and external factors. External factors are mainly related to environmental conditions, laws, audit firms and professional bodies, and internal factors are related to corporate governance standards and financial and operational standards of listed companies. The aim of this study is to compare the impact of corporate governance, financial and operational characteristics of listed companies on audit fees. The research is exploratory and survey type and was conducted in 2025. The final components were taken from in-depth interviews with 10 experts using the snowball method. In the second stage, 20 experts were surveyed to matrix compare of criteria. The findings showed that among the 5 sub-components of corporate governance factors, the characteristics of the board of directors were identified as the most important component, and then the order of importance of the impact included risk management, internal controls, audit committee characteristics, and internal audit characteristics. Among the nine sub-components of the company's financial and operational factors, liquidity was the most important component, followed by the order of importance of the impact including audit objective, company financial policies, product market competition, work complexity, industry type, profitability, company size, and company ownership. Listed companies should pay serious attention to the corporate governance framework and accounting standards to reduce costs.

Keywords: Corporate governance characteristics, financial and operational characteristics, audit fees